

OLÁH SÁNDOR

Egy falu és a kivándorlás

A Csíki Lapok* *Menni vagy maradni?* címmel meghirdetett pályázatára 120 pályázó küldött véleményt, állásfoglalást a kivándorlás kérdéséről. Közülük csaknem 100 hazai olvasó. A pályázat kiértékelése szerint a felvetett kérdésre érkezett álláspontok „a szülőföldre való kötöttség elsöprő győzelmét” jelzik. A közzétett írásokban a helyben maradás érveit többnyire allegóriákban, affektív elemekkel tűzdelt képekben sorolják fel a levélírók. Például: „Ez a föld keményen fogja gyökereinket, nem ereszt el minket”, itt tartanak „ősapáink sírjai”, „a harangok imára hívó hangja”, „a Hargita fenyvesének zúgása” stb. (a szemelvényeket a Csíki Lapok közölte).

A hazai pályázók többsége városi ember, mindössze 6 személynek lakhelye a falu, de róluk se tudjuk, melyik falun lakó társadalmi kategóriát képviselik: földművesek, tisztviselők, értelmiségiek vagy ingázó munkások?

E rövid írásban egy székelyföldi falu kitelepedéshez való viszonyulását próbálom bemutatni, személyes tapasztalataim alapján. A szóban forgó falu Homoródalmás (Hargita megye), ahonnan jelen pillanatig 31 személy távozott el véglegesen a nyolcvanas évek végén és a romániai fordulat utáni időszakban. Többségük Magyarországra települt ki, de vannak közülük Svédországban, Ausztriában is.

Közülük 11-en szakmunkások, 3 felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségi, 2 középkáder, 2 szakképzetlen munkás, 13 kiskorú családtag. Ez a létszám a falu lélekszámához viszonyítva (1337) elég jelentős ahhoz, hogy a kitelepedés igen gyakori beszédtema legyen a helyi társadalom kommunikációs alkalmain. Különösen az első „kinnmaradásokra” reagált igen élénken a falu, 1988-89-ben egy-egy tiltott, sikeres határátlépés hetekig a fő beszédtema volt.

A kivándorlás a helyi társadalom mindennapi életében olyan új ingerként jelent meg, amelyhez valamilyen módon viszonyulni kellett.

Ma a nyári szabadságra hazalátogató kitelepedtek, valamint a vendégmunkára kijárók kapcsán marad aktuális téma az említett jelenségkör.

Szükségesnek tűnik a falu természeti-társadalmi környezetének néhány olyan elemét megemlíteni, melyeknek a vizsgált probléma szempontjából jelentőségük van.

A falu többszörösen hátrányos helyzetű vidéken fekszik, távol a nagyvárosoktól. A szántóhatár gyenge minőségű, az ide vezető közutak elhanyagoltak, a közlekedési hálózat gyér. Az ingázással naponta elérhető munkahelyek száma jóval a szükségletek alatt van. Nagymértékű a női munkanélküliség, jellemző a lakosság elöregedése.

Az 1337 lélekből 880 inaktív (kiskorúak és 65 év feletti), 457 produktív személy, közülük 316-an a faluban találnak megélhetést, 141 ingázó (122 férfi és 19 nő).

A helyi társadalom értékrendjének központi eleme a munka, a „szerzés”.

Szerezni pedig e környezetben megfeszített, kemény, önkínzó munkával, puritán életvitellel, mértékletes fogyasztással lehet. A megszerzett és fel nem élt javak a presztízsfogyasztásban jelennek meg.

E beállítódásnak nem kedvező, mostoha természeti-társadalmi feltételek a falu lakóit különböző történelmi korokban távoli vidékekkel hozták kapcsolatba.

Kereskedtek égetett mésszel a Regátban és a Mezőségen, Amerikát jártak, városokon (Brassó, Budapest, Kolozsvár) szolgáltak, dolgoztak a szocialista építőtelepeken (Cîmpina) és a román tengerparton. Mindez azt jelenti, hogy kilépni a falu világából és rövidebb-hosszabb ideig új környezetben élni már nemzedékek leülepedett tapasztalata. „Pestre menni”, „Pesten

---

* Csíkszeredában megjelenő közéleti hetilap

lakni” bizonyos értelemben kézzelfoghatóbban, otthonosabban hangzik a faluban ma is, mintha valamelyik olténiai városba költözne valaki.

Az a helyzet, hogy a faluban otthon vagyok, igen megkönnyítette a kivándorláshoz fűződő vélemények, álláspontok megismerését. A téma annyira az „utcán hever”, hogy az ide kapcsolódó spontán verbális megnyilatkozások feljegyzése és a beszédet kísérő gesztusnyelv megfigyelése nem okozott problémát, sőt bármikor provokálhattam különböző beszédhelyzeteket is (például: a munka közbeni beszélgetéseken vagy az ünneplés ideje alatti időtöltésekkor), amelyeken partnereim véleményt mondtak a kitelepedésről. Például: megkérdeztem egy közeli rokont, akinek a fia vendégmunkásként Magyarországon tartózkodott: „Mit szólna; ha a fia, mikor hazajön, azt mondaná, hogy tovább nem marad itthon, telepedik ki?”

„Nem fogja azt mondani. Meggondolja Ő is, hogy amíg azt megszerzi amiye itthon van, odaki, s még a családját is rendőzni tudja, addig sok idő el kell teljen. Nem könnyű ott sem.” (63 éves nyugdíjas.)

A viszonyulás bemutatásához érkező sietek leszögezni, hogy tapasztalataim szerint a falu esetében nem beszélhetünk a kivándorláshoz való egységes viszonyulásról. Inkább a hasonló egyéni életkeretek, az életrajzi helyzetek szubjektív megélésének következtében a mentalitások egybeeséseit, illetve különbözőségeit követhetem nyomon.

Feljegyzéseimből a következő viszonyulási módok kristályosodtak ki:

1. „*Miért kell elmenni?*” A kérdést a rácsodálkozástól a megdöbbenésig árnyalják, attól függően, hogy az elmenőkhöz milyen természetű kapcsolat fűzi a beszélőket. Nézzünk néhány példát:

„Miért kell elmenni, még soha nem feküdtem le étlen itthon sem; miért kell elmenni?” (53 éves jómódú asszony.)

„Mit akarnak az olyanok, mint ez a kantinfőnök is, miért mennek el? Ennek itthon nagy háza s autója, a testvérével közösen traktorja vót, s mégis elment.” (34 éves szakmunkás.)

„Nem hittem volna, hogy Cs.-ék kinnmaradnak, mikor itthon mindenük megvolt.” (54 éves asszony.)

„Apámék, ők mondják most is eleget, hogy miért kellett elmenjünk, itthon is meg lehetett volna élni, más is megvan, jobb lett volna, ha itthon maradunk...” (33 éves, 3 éve kitelepült asszony.)

A kivándorlást elutasító beállítódásban azért tér nehezen napirendre egy-egy eset fölött az egyén, mert értékrendjét alapjaiban kérdőjelezi meg az a tény, hogy az elmenő olyan értékeket hagy el (legalábbis hagyott a diktatúra idején), amelyek a beszélők számára igen fontos jelentéssel bírnak.

„Mi történhetett Cs.-vel – tesz fel a kérdést –, hogy mindent itthagyt?” „Pedig milyen szépen gyarapodtak, amióta összeházasodtak.” E beállítódásban, a világ tapasztalásának e módjában értelmezhetetlen a kitelepülő gesztusa az elmenés pillanatában. Csak szórványos, esetleges információk keringenek egyelőre arról a másik világról, amelyre ezt az itthonit felcserélte. S ha később kiderül, hogy az elmenők ott kint jobban gyarapodnak, mint itthon, akkor sincs semmi baj, „mi se fekszünk le étlen”.

A kihívásra, amelyet a kitelepülők megváltozott életmódja jelent, az itt maradók mindig megtalálják a saját életvitelüket, életelveiket legitimáló támpontokat, amelyekre felhúzhatják az önvédelem bástyáit. Ezek mögül szemlélik a világot, semlegesítik a kellemetlen ingereket, hogy elviselhetőbbé váljon az itteni élet.

„Voltatok Pesten látogatóban komádasszonyéknál?” – kérdezem a szomszédasszonyt.

„Nem voltunk, s nem is kívánczunk. Jól vagyunk mi itthon.”

A szomszédasszony tudja, hogy az egy más, távoli világ. Hírt hozott róla a hazalátogató család: apró ajándékaik, az almási tájszólást elfelejtő gyerekeik, a cigaretta, amit szívnak, az ital, amivel kínálják, egy más világ hírnökei, ahol Ő biztos idegen lenne. Ezért jobb itthon.

2. „*Jól tette, hogy elment!*” Akiket beállítódásukból következően szorítanak az itthoni szűkös gazdasági lehetőségek, igen nyomós érveket találnak a kitelepedés mellett egy-egy idegenben sikeresen beilleszkedett hazalátogatóval beszélgetve:

„Az itthoni munkát s az ottvalót nem lehet összehasonlítani. Itthon többet dolgozol, kevesebb eredménnyel. Odakint más a munkaritmus, jobbak a munkaeszközeid, s a munkádat jobban megfizetik. Nekem ez az itthoni örökös mezei munka, amit még a gyárban ledolgozott nyolc óra után végeznek, most valahogy értelmetlen. Nincs annyi jövedelem utána, hogy megérje. Így látom most. De amíg itthon voltam, én is ezt csináltam.” (36 éves férfi, 3 éve települt ki.)

A fentiekhez hasonló információkra alapozzák véleményüket azok, akik az anyagi gyarapodáson túl egy minőségében más életformát szeretnének maguknak. Ugyancsak helyeslik a kivándorlást azok az idősebb emberek, akik felismerik, hogy a befektetett munka nincs összhangban az anyagi haszonnal.

„*Jól tette, hogy elment!* Ha dolgozni tud, ott halad, nem úgy, mint itt! Ott megfizetik! Még valamit küld a szüleinek is. Neked itt mit ad a gyermeked? Semmit!” (58 éves magántermelő.)

„Hátrány nekünk, hogy a leányom elment, mert mikor itthon lakott, Csíkból hazajött, segített, ott volt, ahol mi, a mezőn, s ha nem, ment egyedül, s csinálta, amit kellett. De jól van odaki, jó munkahelye van, s jó fizetése. Most egy idős ember, akinek nincs senkije, eltartási szerződést akar kötni vele, jó lenne, ha sikerülne.” (65 éves téesz-nyugdíjas asszony)

A kivándorlást helyeslők csoportjának gyakorlati észjárása azonban nem jelenti azt, hogy ők maguk is készek kitelepedni. Elvben elismerik az elmenők döntésének helyességét, de igen változatos okok miatt (alkati, személyi stb.) nem követik.

Nem ritka a saját helyzetük feletti ironizálás sem. Az alábbiakban két, 37 éves szakmunkásnak egy utcai találkozáson, jelenlétemben lezajlott beszélgetése olvasható:

„– Mi már nem megyünk sehova, igaz-e koma?

– Igaz!

– Itt maradunk a sárba, látod-e, milyen sár van itt most?

– Éppen beszélgettünk D.-vel, Ő mondja, hogy van Ausztriába, milyen élete van. Akkor lett vóna jó neki, ha már a szülei kimentek volna, így vannak nehézségei is.

– De azért nem jön haza. Mi se megyünk oda se, s ejsze máshova se. Itt maradunk a sárba.”

3. „*Akik érdeklődnek.*” A közép- és a fiatalabb nemzedék tagjai nem voltak téesz-tagok, nincs döntési, beleszólási joguk a falut ma érintő termelési kérdésekbe. Körükből került ki a legtöbb kitelepülő is. Ők azok, akik egyelőre érdeklődnek és semleges álláspontra helyezkednek a kivándorlást illetően. Aki közülük „megalapozta” az életét saját fogalmi szerint (az évek során háza épített, befektetett a második gazdaságba, termelőeszközöket vásárolt stb.), ha az állami munkahelye nagy távlatokkal nem kecsegtet is, még akkor sem gondol a kitelepedésre: megél, ha a szülei által visszakapott földön termel, és még mellé „kitalál valamit”, ami lehet itthoni szakmunka vagy magyarországi vendégmunka is. De akik a második gazdaságra nem támaszkodhatnak, vagy se kedvük, se tapasztalatuk a földművességhez, azok fontolgatják a kitelepedést.

„A fiatalabbak, legalábbis az a társaság, amelyikbe mi jártunk, inkább érdeklődnek, hogy odaki hogy van, milyen az élet, hogy lehet megélni. A munka, a kereset, ilyesmik érdeklik.” (33 éves kitelepült asszony.)

Van, aki pár hetes vendégmunka tapasztalatairól így nyilatkozik: „Tavaly ősszel kint voltam én is. Első napokba egy építkezésnél kaptam munkát. Állítom, életembe sehol, még a katonaságnál se beszéltek úgy velem, mint ott: gyere ide te gaz, így szólítottak: Két nap után vissza akartam jönni, de a rokonaim lebeszéltek. Legalább a gyerekednek hozz valamit, mondták. Aztán maradtam, kerestem egy más munkahelyet, egy maszknél dolgoztam esztergagépen, ott már jobb volt. De az idén nem mentem ki.” (33 éves esztergályos.)

A vélemények, viszonyulások minden esetben az egyéni szituációkhoz kötöttek, ezért a

három álláspont nem választható el mereven egymástól. Már jeleztük a kitelepültek foglalkozás és életkorok szerinti megoszlását. Kik az elmenők a falu társadalmában?

Közhely, hogy a falu társadalma hierarchizált. Vannak több-kevesebb presztízzsel bíró családok, nemzetségek, tehetősebbek vagy gyengébbek. (E két minősítés nem mindig fedi egymást.) Bár a falu társadalmi rétegződése az utóbbi időben átrendeződött, a családok közti válaszfalak (amelyek ma inkább tudati, mint anyagi-gazdasági jelenségek) nem tűntek el. Jól tükrözi a helyzetet egy-egy olyan párválasztás „átbeszélése”, ahol a házasságkötő fiatalok a társadalmi hierarchia különböző szintjein lévő családokból valók. A kitelepülők – egy család kivételével – a helyi társadalom tehetős, illetve közepes anyagi helyzetű családjaiból származnak. Olyan családokból, ahol az életvitelt a törekvés jellemzi.

Természetesen a kitelepülésről nem kérdezhettem meg a falu minden lakosát. Nyilvánvaló, hogy a legnagyobb számban olyanok vannak, akikben nem merül fel lehetséges jövőbeni lépésként az elmenés.

Ezt a magatartást egy kitelepült férfi az igények szempontjából értelmezi:

„Aztán tudod, aki nem jár el sehová Almás gödriből, csak fel a Bányára munkába, s onnét haza, s akkor futás a mezőre, az valahogy keveset lát a világból. S annak annyi elég is, nem tudja, hogy egyebütt más dolgok is vannak.” (36 éves férfi.)

Általános következtetésként elmondható, hogy a kivándorláshoz való viszonyulást túlsúlyban gyakorlati szempontok határozzák meg, melyekre rátevéődnek az egyének affektív viszonyulásai. Azt azonban határozottan kijelenthetem, hogy ebben a szociális környezetben nincs relevanciájuk az értelmiség, valamint az említett tollforgatók helybenmaradásra biztató fogalmainak.

Az élet anyagi feltételeinek egykori hangoztatása, a „menni vagy maradni” elfedi a környezetváltozással járó olyan problémákat, mint az otthonosság; idegenség, beilleszkedés, emberi kapcsolatok kiépítése és működtetése stb. E kérdések a kitelepültek problémái már. Egy kitelepült család felnőtt tagjainak legfőbb panaszja, hogy nincsenek ismerőseik, „nincs, akinek köszönni lehetne” a bérházban, ahol laknak.

A falut érintő kivándorlás jövőbeni alakulása kétségtelenül szorosan összefügg a régió gazdasági életének változásaival. Azonban a várható gazdasági kényszerhelyzet önmagában még nem elégséges magyarázata az elvándorlás jelenségének. A falusi, földműveléssel foglalkozó ember sokkal jobban kötődik a földhöz annál, hogy könnyen rászánja magát a kitelepedésre. A hazátlanság gyakori vádjával szemben megerősödik a régi-új földtulajdonosokban az „akié a föld, azé az ország” igazsága.

Ezért viszonylag ellenállóbbak a fejlett nyugati társadalmak irányából érkező kihívásokkal szemben, mint városon élő társaik.

Megkérdeztem egy közel két évtizede naponta ingázó munkást, jelent-e neki valamit a mindennapi hazaérkezés a faluba?

Így válaszolt: „Mikor elhagyjuk a Kőkeresztet (a szomszéd faluval közös határt jelző, kőből faragott kereszt), akkor már valahogy jobban érzem magam. Ott a délető, ahol azelőtt a marhákkal jártunk, s ahogy jövünk a falu felé, valahogy olyan jó érzés, itthon vagyunk, úgy lehet mondani.” (38 éves asztalos.)

Az egyéni helyzetértelmezések, cselekvések e rejtett erővonalak megismerése nélkül nehezen érthetők meg, és eléggé kiszámíthatatlanok. Annyit azonban biztosan megállapíthatunk, hogy döntő mértékben anyagi, gyakorlati motiváltságúak. Következésképpen ha elmarad az annyira remélt gazdasági prosperitás, a civil társadalmi mozgások felerősödése, várható, hogy a falut is eléri a kitelepedési hullám, amelynek aligha lehet gátat vetni „Ősapáink sírjai”-val, „a harangok imára hívó hangjá”-val, a „Hargita fenyveseinek zúgása”-val.

Az emberek újabb mítoszok és igéző ráolvasások helyett a politikusoktól és a vezető értelmiségtől hatékony gazdasági és szociális intézkedéseket várnak.

SÁNDOR OLÁH

A VILLAGE AND THE EMIGRATION

The study examines the problems involved in opinions formed about the recent massive emigration from Transylvania, more specifically from a Hungarian village (Homoródalmás) in Rumania. Recalling his own personal impressions, the author quotes examples for the motives which underlie or even urge on emigration. Experience has shown that the majority of emigrants consisted of the members of well-to-do or fairly affluent families of the rural society. Since emigration is decisively motivated by material and practical considerations, the ideological conceptions of the public life of Hungarian minorities living in Rumania, which have emerged – day by day – in connection with emigration, can only hardly explain the essential causes of the emigration process. Hence it follows that the future trend in the emigration of Hungarians living in Rumania depends above all on the economic, political and cultural changes, for better or worse, in the region.